

МӘДЕНИ МҰРА
ғылыми журнал

КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ
научный журнал

CULTURAL HERITAGE
science journal

ISSN: 2708-3365

№ 4 (103)

Астана
2023

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

- СЫДЫҚОВ**
Айбек Жексеналыұлы – PhD докторы (алқа төрағасы) (Қазақстан)
- ИБРАЕВА**
Ақмарал Ғосманқызы – алқа төрағасының орынбасары, Қазақстан ұлттық жаратылыстану ғылымдары академиясының академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
- ТАЙМАҒАМБЕТОВ**
Жәкен Қожахметұлы – ҚР ҰҒА академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
- САМАШЕВ**
Зайнолла Самашұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
- АЙМҰХАМБЕТ**
Жанат Әскербекқызы – филология ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
- ҮМІТҚАЛИЕВ**
Ұлан Үмітқалиұлы – тарих ғылымдарының кандидаты (Қазақстан)
- МЕРЦ**
Виктор Карлович – тарих ғылымдарының кандидаты (Қазақстан)
- ЖАБАҒИН**
Мақсат – тарих ғылымдарының кандидаты (Қазақстан)
- БИҒОЖИН**
Ұлан Зейноллаұлы – PhD докторы (Қазақстан)
- САБИТОВ**
Жаксылық – PhD докторы (Қазақстан)
- ДЮПЮЙ**
Пауло – PhD докторы (Қазақстан)
- ҚАРА**
Әбдуақап – доктор, профессор (Түркия)
- ШАМИЛЬОГЛУ**
Юлай – PhD, профессор (АҚШ)
- АЙТПАЕВА**
Гулнара Амановна – филология ғылымдарының докторы, профессор (Қырғызстан)
- РАДИВОЖЕВИЧ**
Мильяна – PhD, қауымдастырылған профессор (Ұлыбритания)

EDITORIAL BOARD:

- Aibek Sydykov** – Doctor PhD (Chairman of the editorial board) (Kazakhstan)
- Akmaral Ibrayeva** – Deputy chairman of the editorial board, Doctor of historical sciences, professor, Academician of the National Academy of Natural Sciences of Kazakhstan (Kazakhstan)
- Zhaken Taimagambetov** – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Kazakhstan)
- Zainolla Samashev** – Doctor of Historical Sciences, (Kazakhstan)
- Zhanat Aimukhambet** – Doctor of Philology, Professor (Kazakhstan)
- Ulan Umitkaliev** – Candidate of Historical Sciences (Kazakhstan)
- Victor Merts** – Candidate of Historical Sciences (Kazakhstan)
- Maxat Zhabagin** – Candidate of Historical Sciences (Kazakhstan)
- Ulan Bigozhin** – PhD (Kazakhstan)
- Zhaxylyk Sabitov** – PhD (Kazakhstan)
- Paula Dupuy** – PhD (Kazakhstan)
- Kara Abdulvahap** – Doctor, professor (Turkey)
- Uli Shamiloglu** – PhD, professor (USA)
- Gulnara Aitpaeva** – Doctor of Philology, Professor (Kyrgyzstan)
- Radivojevic Miljana** – PhD, Associate professor (UK)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

СЫДЫКОВ Айбек Жексеналыевич	– PhD доктор (председатель коллегии) (Казахстан)
ИБРАЕВА Акмарал Госмановна	– заместитель председателя коллегии, Академик Казахской национальной академии естественных наук, доктор исторических наук, профессор (Казахстан)
ТАЙМАГАМБЕТОВ Жакен Кожаметович	– ҚР ҰҒА академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
САМАШЕВ Зайнолла Самашевич	– доктор исторических наук, профессор (Казахстан)
АЙМУХАМБЕТ Жанат Аскербекевна	– доктор филологических наук, профессор (Казахстан)
УМИТКАЛИЕВ Улан Умиткалиевич	– кандидат исторических наук, профессор (Казахстан)
МЕРЦ Виктор Карлович	– кандидат исторических наук, профессор (Казахстан)
ЖАБАГИН Максат	– кандидат исторических наук, профессор (Казахстан)
БИГОЖИН Улан Зейноллаулы	– PhD доктор (Казахстан)
САБИТОВ Жаксылык	– PhD доктор (Казахстан)
ДЮПЮЙ Пауло	– PhD доктор (Казахстан)
КАРА Абдукап	- Доктор, профессор (Турция)
ШАМИЛЬОГЛУ Юлай	– PhD, профессор (США)
АЙТПАЕВА Гулнара Амановна	- доктор филологических наук, профессор (Кыргызстан)
Радивожевич Мильяна	- PhD, ассоциированный профессор (Великобритания)

МАЗМҰНЫ / CONTENT / СОДЕРЖАНИЕ

Этнология / Ethnology / Этнология

<i>Артықбаев Ж.О.</i> "Бап тәңірі" - Орталық Азия халықтарының руханият және дүниетаным ескерткіші <i>Artykbaev Zh.O.</i> "Bap tengri" is a monument to the spirituality and worldview of the peoples of Central Asia	
<i>Артықбаев Ж.О.</i> "Бап тенгри" - памятник духовности и мировоззрения народов Центральной Азии.....6	6
<i>Ибадуллаева З.Ө.</i> Қазақ этномәдениетінің белгілер жүйесіндегі "сүйек" ұғымының орны <i>Ibadullayeva Z.O.</i> The meaning of the concept of "bone" in the symbolic system of kazakh ethnoculture	
<i>Ибадуллаева З.О.</i> Значение понятия "кость" в знаковой системе казахской этнокультуры.....15	15
<i>Мамедова И.Г.</i> Сефевидтер дәуіріндегі кофеханалар тарихы (тарихи-этнографиялық зерттеу) <i>Mammadova I.G.</i> Coffeehouses of the Safavids period (historical-ethnographic research)	
<i>Мамедова И.Г.</i> Кофейни эпохи Сефевидов (историко-этнографическое исследование).....27	27
<i>Магеррамова С.С.</i> Қарабақ жылқысы <i>Magerramova S.S.</i> Garabakh horses	
<i>Магеррамова С.С.</i> Гарабахские лошади.....35	35
<i>Алиев А.Т.</i> Грузиялық әзірбайжандардың аға буын өкілдерімен қарым-қатынасы (XIX-XX ғасыр басы) <i>Aliyev A.T.</i> Attitudes towards aksakals and aghbircheks among Georgian azerbaijanis (early XIX-XX centuries)	
<i>Алиев А.Т.</i> Отношение к мужчинам и женщинам старшего поколения у азербайджанцев Грузии (XIX - нач. XX вв.).....47	47
<i>Атдаев С. Дж.</i> Түрікмендердің дәстүрлі астық сақтау жолдары <i>Atdaev S.J.</i> Traditional ways of storing grain in turkmen	
<i>Атдаев С. Дж.</i> Традиционные способы хранения зерна у туркмен.....58	58
<i>Аманова Б. Т.</i> Қарабақ халқының үйлену тойы туралы (халық жазушысы Әли Велиевтің шығармалары негізінде) <i>Amanova B.T.</i> About the wedding ceremony of Karabakh people (based on the works of national writer Ali Veliyev)	
<i>Аманова Б. Т.</i> О свадебном обряде карабахцев (по произведениям народного писателя Али Велиева).....71	71
<i>Оспанова А.К., Шораев Б.К.</i> Қазақстанға депортацияланған Қырым татарларының тарихы: архив деректері негізінде талдау <i>Ospanova A.K., Shoraev B.K.</i> History of Crimean tatars deported to Kazakhstan: analysis based on archived data	
<i>Оспанова А.К., Шораев Б.К.</i> История Крымских татар, депортированных в Казахстан: анализ на основе архивных данных.....82	82
<i>Билялова Г.Ә.</i> XIX-XX ғасырлардағы алматылық қазақтар: тарихи талдау <i>Bilyalova G.A.</i> Almaty kazakhs of XIX-XX centuries: historical analyse	
<i>Билялова Г.А.</i> Казахи Алматы XIX-XX века: исторический анализ.....103	103
Қазақстан музейлері/ Museums of Kazakhstan/ Музеи Казахстана	
<i>Рахатова Ж.Т.</i> Шығыс Қазақстан облыстық сәулет-этнографиялық және табиғи-ландшафтық музей-қорығының Солжағалық кешені <i>Rakhatova Zh.T.</i> The Left-Bank complex of the East Kazakhstan Regional Architectural, Ethnographic and Natural Landscape Museum-Reserve	
<i>Рахатова Ж.Т.</i> Левобережный комплекс Восточно-Казахстанского областного архитектурно-этнографического и природно-ландшафтного музея-заповедника.....114	114
Тұлғалар/ Personality/ Персоналии	
<i>Ибадуллаева З.Ө.</i> Ә.Т. Төлеубаев - ғылым жолындағы ұстазым.....122	122
Хабарлар/ News/ Хроники	
<i>Әжіғали С.Е., Әшім Б.Ә.</i> Қазақ этнографиялық ескерткіштану академиялық орталығының ашылу.....124	124

Тұлғалар/ Personality/ Персоналия

<https://doi.org/10.47500/2023.v16.i4.11>

Ибадуллаева З.Ө.

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ археология және этнология кафедрасының доценті, т.ғ.к.

Ә.Т. ТӨЛЕУБАЕВ - ҒЫЛЫМ ЖОЛЫНДАҒЫ ҰСТАЗЫМ

Ортағасырлық ғұлама Жүсіп Баласағұн: «Адамның мәңгі болмағы, оның ары мен елі үшін еткен еңбегі» демекші, ғылым жолындағы ұстазымның бойынан үздіксіз ізденіс пен тынымсыз еңбек ету қасиеттерін тани білдім. Ағамыздың өз шәкірттеріне сүйіспеншілікпен қарап, әрдайым қолдау көрсетуі адамгершілік пен парасаттылықтың биік тұтқасындай болды. Саналы өмірінде мыңдаған шәкірттер мен болашақ жас мамандарды тәрбиелеп, археология және этнология ғылымында өшпес із қалдырып, өз бақытын еңбекпен ұштастыра білген ұлағатты ұстаз бола білді.

Тарих факультетінде оқып жүргенімізде 3 курстан бастап арнайы мамандыққа бөлініп, өзіме жақын этнология, музей ісі және ескерткіштерді қорғау мамандығына бөліндім. Осы жылдары арнайы мамандану бағытына дәріс берген ұстаздарымның қатарында белгілі археолог ғалымдар Н.О. Алдабергенов, М.Е. Елеуов, Ғ. Омаров сияқты ұстаздарымыз дәріс берсе, этнология бағытында У.Х. Шәлекенов, Ә.Т. Төлеубаев, Б. Қалшабаева, Д. Ескекбаев, Е. Тұрғынбаев секілді құрметті ұстаздар дәрістер өткізетін.

Ә. Төлеубаевтың мазмұнды дәрістерін тыңдау 3-курс оқып жүргенімізде арнайы мамандыққа бөлінген кезінде де жалғасын тапты. Ол сабақты нақты этнографиялық деректермен байланыстыра отырып, өзі басы-қасында болған этнографиялық экспедициялардың қиын да қызықты сәттерімен байланыстыра жүргізетін. Сондай дәрістердің қатарында

«Этнографиялық зерттеу әдістері» пәнінен жүргізген Ә.Т. Төлеубаевтың дәрістері сол кездегі студент біздерді барынша этнология ғылымына қызықтыра білгені де бәрімізге аян. Дәріс барысында 1984-1985 жылдары Ресейдің Астрахань және Орынбор өлкелеріне сол кездегі жас студенттер, бүгінгі аға буын Б. Қалшабаева, Д. Ескекбаев сияқты этнографтармен бірге ел арасынан жинаған этнографиялық қызықты мәліметтері, оң-солымызды енді ғана тани бастаған біздерге болашақта этнология ғылымымен айналысуға да дем бергендей. Ғалымның этнографиялық зерттеу жүргізу барысында жинаған қазақтардың тұрмысындағы, әдет-ғұрыптарындағы ерекшеліктері мен исламға дейінгі діни наным-сенімдері жайлы мәліметтері, сондай-ақ жергілікті қазақтардың шоғырланған ортасына мәдени-тұрмыстық жағынан араласып кеткен ноғай, қарағаш сияқты этникалық топтардың да біраз қырларын жете түсіндіруі біздердің этнология ғылымына қызығушылығымызды арттырып, болашақта ғылымға бет бұруымызға да септігін тигізді. Этнология саласындағы «Реликты доисламских верований в семейной обрядности казахов (XIX – начало XX в.)», «Қазақтағы бақсылық», «Қазақтың көне сенімдері – ұлт руханиятының өзегі» т.б. атты ғылыми зерттеулері мен ғылыми мақалалары қазақ халқының салт-дәстүрлері мен дүниетанымын бүгінгі және болашақ ұрпақтың этнология ғылымын жан-жақты тануға септігін тигізетін еңбектері.

Ұстаздың өткізген әрбір дәрісінен алған тәліміміз біздің санамызда

ұмытылмай сақталып, ұстаздық қасиетін білдіретін жауапкершілігі мен ұқыптылығы бүгінгі күнге дейін шәкірттеріне үлгі бола білді.

Әбдеш ағаның мейірімді мінезі мен нағыз ұлтжанды қайсарлығы мен қазақи мәдениетті барынша дәріптеуін аспирантурада оқыған жылдарымда анық байқадам десем артық айтпаған болар едім. Әрбір мереке кезінде әуелетіп қазақтың дәстүрлі әндерін домбырамен салғанда атақты композиторлар мен әншілерден де кем түспейтіндігі, ел арасында жүрген қызықты әңгімелері біздің этнолог болып шындалуымызға да әсер етті.

Аспирантураға 1996 жылы түскенімде ғылым жолында тақырып таңдауда да өз ойын ортаға салып, ғылыми жетекші болып, тағайындалған Әбдеш ағам, «балам сен кел, диссертация тақырыбыңды ортаға салып ақылдасайық, осы қазақтың этногенездік тарихы мен әлі де болсын қыр-сыры ашылмай жатқан тақырыптардың бірі, осы – қожалар тақырыбы. Осы тақырыпты алып, айналыссаң жақсы болар еді. Әрі туған өлкеңнің тарихы мен мәдениетін де зерттейсің», – деп маған ғылыми бағыт бергені әлі күнге дейін көкейімде сайрап тұрғанын жасыра алмаймын.

Адамның адамгершілігін көрсететін оның білімі мен еңбегі ғана емес, адамды одан да биік етіп, қосымша көрік беріп тұратын – адами қасиеттері, игілікті істері болмақ. Әрдайым жүзінен шуақ, сөздерінен жылылық төгіліп тұрған ұлағатты ұстазымның алғаш аспирантураға түскен жылдары алдына имене кіретінім де өтірік емес. «Қазір алдына кіріп, жұмысымды көрсетсем, немесе мына мәліметтерді қарап жатырмын, деп әрдайым дайындықпен кіру үшін жұмыстарымды алдын ала ой елегінен өткізіп қана баратынмын. Сондай кездерде ұстазым «Кел, айналайын, келдің бе,

не бұйымтайың бар?», дегенде өзімнің жүрексініп тұрғанымды ұмытқандай болып, дайындаған мәліметтерімізді барынша таныстырып, жеңілдеп қалатын едім. Сондай уақыттарда «Айналайын, қарғам, сен былай істесең дұрыс болады», – деп ақылын айтып, диссертация қолжазбасын бастан-аяқ қарап, «мынадай түзетулер енгізу керек», деп өзінің мейірімділігін аямай өткен қадірлі Әбдеш ағамызға қарап, ҚазҰУ қабырғасында жүріп, нағыз қазақи болмыс пен мәдениетті жете түсіндім.

Әбдеш ағамыздың адамгершілікті қашанда биік қоятыны, өнегелі өмірі мен еселі еңбегінің арқасында айналасына қадірлі болары сөзсіз. Әрі мұндай қасиеттері өзінің шәкірттеріне де үлгі болғандай. Әрдайым көпшілікпен атқарылатын жерлерге де «барыңдар, үйреніңдер», – деп отыратыны да болашақ біздің адами қасиеттерімізді қалыптастырды. Сондай істің бір куәсі «өзінің ұстазы, Ә.М. Оразбаевты ақтық сапарға шығарып салуды өз мойнына алып және кафедра ұжымын жұмылдыра отырып кірістіруі де сол кездегі аспирант болған біздерді де жан-жақты тәрбиелегендей еді.

Қазақстан археологиясы мен этнологиясының өзекті мәселелерін жан-жақты зерттеумен бірге ғалым, ұстаз археолог-этнолог мамандарды дайындауда және өз мектебін қалыптастыруда да үлкен қызмет атқарды. Нәтижесінде тарих, археология және этнология саласы бойынша ірі ғалымдар шоғырын қалыптастырды. Олар қазіргі таңда еліміздің жоғарғы оқу орындарында, республиканың ғылыми зерттеу мекемелерінде табысты ғылыми және оқытушылық қызметтер атқаруда. Ғалымның бұл еңбегі де қазіргі Қазақстан ғылымының дамуы мен қалыптасуын көрсетумен бірге, ғылымдағы өзекті проблемаларды шешудегі зерттеулерін ашып береді.

Журналдың құрылтайшысы және меншік иесі –
Қазақстан Республикасының Ұлттық музейі

11.03.2020 ж. Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық
келісім министрлігінде тіркелген. Күәлік №KZ74VPY00021104

Бас редактор – Сыдықов А.Ж.
Жауапты редактор – Исақов Қ.А.
Редакторлар – Оспанова А.К.,
Смағұлова Б.С.,
Ақпанбекова Ғ.Р.,
Султанова А.К.,
Суретші-дизайнер – Смайлова А.Б.

Редакцияның мекен-жайы:
010000, Астана қаласы,
Тәуелсіздік даңғылы, 54,
Қазақстан Республикасының Ұлттық музейі
6-блок, 6-қабат, 618-бөлме

Байланыс телефондары:
+7 (7172) 91 90 35; 335, 663, 664, 641 (ішкі)
Журнал сайты: <https://madenimura-journal.kz>
e-mail: journal.madenimura@gmail.com

Журналдың Instagram
парақшасына QR-код

Журналдың Facebook
парақшасына QR-код

Журнал жылына 4 рет жарыққа шығады

Басуға 15.12.2023 ж. қол қойылды.
Пішімі 205 x 275 мм. Офсеттік басылым 4 + 4.
Шартты баспа табағы 16,62.

Таралымы 200 дана

«Big Dream» баспаханасында басылды.

Баспахана мекен-жайы:
Астана қ., Байсейітова к.,114/2
377-074, 87024848813.